

публікацій у відкритому доступі (open access) на тенденції розвитку гуманітарних і суспільних дисциплін.

Література

- Archambault É. and Vignola-Gagné E.* - The Use of Bibliometrics in the Social Science and Humanities. Final Report, August 2004. Prepared for the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC), p.63. *Hicks, D.*: The difficulty of achieving full coverage of international social science literature and the bibliometric consequences. // *Scientometrics* 1999, 44, 2, 193-215. *Hicks, D.*: The Four Literatures of Social Science 2004 <http://www.tpac.gatech.edu/papers/4lit.PDF> [12.03.2006]. *Katz, J. Sylvan.*: Bibliometric Indicators and the Social Sciences. Report prepared for UK Economic and Social Research Council 1999. <http://www.sussex.ac.uk/Users/sylvank/pubs/ESRC.pdf> [12.03.2006]. *Larivière V., Archambault É., Gingras Y. and Vignola-Gagné E.* 2004. The Place of Serials in Referencing Practices: Comparing Natural Sciences and Engineering with Social Sciences and Humanities. Submitted to *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 57(8) : pp. 997-1004. *Lewison G.* Evaluation of books as research outputs in history of medicine. *Research Evaluation.*) 2001 10(2): 89-95. *Narvaez-Berthelemot, Nora und Jane M. Russell*: World distribution of social science journals: A view from the periphery. // *Scientometrics*, 2001 V.51, №1, p. 223-239. *Nederhof M.J.*: Bibliometric monitoring of research performance in the Social Sciences and the Humanities: A review. // *Scientometrics*, 2006 V.66, № 1, p.81-100). *Nicolaisen J.* The scholarliness of published peer reviews: a bibliometric study of book reviews in selected social science fields. // *Research Evaluation.* 2002 11(3): 129-140. *Prichard A., Witting G.* Bibliometrics: A- Bibliography and Index. 1: 1874-1959.- Watford: Allm Books, 1981.- 160p. *Schoepflin U.*: Problems of Representativity in the Social Sciences Citation Index. In: Peter Weingart, Roswitha Sehringer und Matthias Winterhager (Hg.) 1992 // *Representations of Science and Technology*: Proceedings of the International Conference on Science and Technology Indicators, Bielefeld, Federal Republic of Germany, 10-12 Juni 1990. Leiden: DWSO. 177-188)
1. *Winterhager M.*: Möglichkeiten und Grenzen der Anwendung bibliometrischer Methoden auf die Sozialwissenschaften. In: Wolfram Neubauer und Karl-Heinz Meier (Hg.) 1993, *Deutscher Dokumentartag 1992: Technik und Information – Markt, Medien und Methoden.* Frankfurt a.M.: DGD: 571-582

ПАСТЕРНАК Т.А.

(Державна академія житлово-комунального господарства)

РОЛЬОВИЙ АНАЛІЗ СПІВБЕСІДИ НА ОСНОВІ МЕТОДИКИ НАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

The article is devoted to the research of communicative roles of the subjects of interaction on the base of narrative method of analysis. Using the integrative method of discourse-analysis categorical and positional roles of discursive pattern "job interview" are identified and grounded.

Key words: narrative analysis, communicative roles, job interview.

Мета: стаття присвячена вивченню комунікативних ролей учасників „співбесіди” у ракурсі методики наративного аналізу дискурсу. Зазначена тема пов’язана з актуальною й малодослідженою проблематикою сучасного мовознавства – питаннями типології комунікативних ролей суб’єктів у певних дискурсивних зразках, рольової диференціації комунікативної особистості у процесі інтеракції.

Новизна статті полягає у тому, що вперше в українській дискурсології комунікативна ситуація „співбесіди” та дискурсивні ролі її інтерактантів розглядаються з позиції наративного аналізу дискурсу.

Завдання: визначити та обґрунтувати категоріальні та позиційні ролі суб’єктів співбесіди на основі методики наративного аналізу.

Предмет дослідження: дискурсивні зразки співбесіди.

Об’єкт дослідження: категоріальні та позиційні ролі суб’єктів співбесіди.

Наративна форма мовлення займає унікальне місце у мовному досвіді людини, являючись одним із способів репрезентації минулого досвіду, уявлення реальності та конструювання власної особистості [Капленко 2003, с. 12]. Основними ознаками нарративу, на думку Бігунової Н.О., є динамічність (хронологічна і подієва); правдоподібність; конкретність та одиничність події, яка описується; а також дескриптивність й темпорально-локативна дистантність [Бігунова 2003, с. 5]. Психологічними ознаками нарративу Шиловська О.М. вважає: афективне ставлення оповідача до подій власного життя, специфічний спосіб репрезентації і конструювання реальності та створення ескізу бажаного майбутнього (формулювання планів, бажань тощо) [Шиловська 2003, с. 6-7].

Наратив виникає у певних ситуаціях і виконує такі функції: інформаційну, розважальну, переконання, переключення уваги [Бігунова 2003, с. 5]; моделюючу [Капленко 2003, с. 12-13]; попереджувальну, спонукальну та емоційну [Van Dijk 1975].

На думку Т. Ван Дейка, нарратив може бути цікавим та унікальним за однієї з таких умов:

- дії, виконані в „можливому” світі нарративу легко, є складними в реальності;
- початкова ситуація передбачає труднощі, і суб’єкт не має явного вибору, несумісного з його бажаннями, як вдіяти, щоб змінити стан речей;
- під час звичного перебігу речей з’являються непередбачувані обставини, що спонукають суб’єкта змінити свої цілі, щоб уникнути труднощів;
- певні події чи речі є незвичними або дивними для суб’єкта [Van Dijk 1975].

Під час розгляду нарративу як моделі оповіді представниками сучасної і зарубіжної лінгвістики були виділені такі основні його структурні одиниці [Van Dijk 1975]: експозиція (Exposition), де зазначається час, місце, умови, попередні події та вводяться основні суб’єкти оповіді, незнайомі слухачеві; ускладнення (Complication), де вводиться передбачувана, небезпечна або незвична подія/серія подій, що супроводжується певними змінами емоційного або ментального стану суб’єкта; завершення (Resolution), де вирішується/не вирішується ускладнена ситуація. Якщо ускладнення не вирішується, описуються дії/події, незвичні для даної ситуації: нелегкі, непереборні обставини, тощо. На думку В. Лабова, повністю сформований нарратив починається з абстракту і орієнтації, продовжується як ускладнена подія, зупиняється у фокусі оцінки перед розв’язкою, завершується розв’язкою і повертається в теперішній час з завершальною частиною [Labov 1997].

Інтегративна методика нарративного аналізу, що використовується у роботі, поєднує елементи різних методик і включає такі етапи дослідження:

1) розгляд макрокомпонентів наративу, що використовуються одним з інтерактантів для позиціювання себе (саморепрезентації) в рольових категоріях, які у своїй сукупності мають конструювати рольову особистість, придатну для певної посади;

2) визначення комунікативних стратегій кандидата, які відповідають складовим комунікативної особистості, позиційованим у наративі;

3) зіставлення комунікативних ролей інтерв'юера та кандидата у комунікативній перспективі цілісного інтерв'ю з метою визначення: а) макросценаріїв (універсальних культурних фреймів), на тлі яких виформовуються конкретні дискурсивні ролі інтерактантів; б) рівня сумісності інтерактантів як репрезентантів гомогенних або конфронтаційних макросценаріїв, що впливає на можливості взаємоузгодженості комунікативних стратегій і тактик і, врешті-решт, на перебіг інтеракції (як комунікативного співробітництва чи конфлікту) і її результат.

Розглянемо фрагмент співбесіди в ракурсі рольового аналізу суб'єктів із застосуванням методики наративного аналізу (співбесіду проходить претендент на посаду керівника відділу).

1. Interviewer: *We've had a fair amount of expansion into new markets, which we're quite pleased with, but growth simply hasn't occurred as quickly as we'd hoped. We need to hire people who know how to motivate other people and boost performance across the board.*

Candidate: *I like the idea of being involved in changes that enhance the growth of a company and move it in a more positive direction. I've always worked well with people and seem to be able to mobilize others to get things done. Last year, I ran our college blood drive and got a record number of people to donate. I encouraged every college student to bring a friend to the drive, and everyone who came received a free ticket to a campus dance.*

У запропонованому зразку **нарративу 1** простежуються наступні лінії суб'єктів інтеракції:

Лінія інтерв'юера – лінія чиновника, що ідентифікує себе з компанією – *We, we're quite pleased*; і позиціонує як прагматичного, вимогливого менеджера – *have had a fair amount of expansion into new markets, we need to hire..., ... motivate, boost performance*; котрий, однак, орієнтований на людей, а не на працівників – *to hire people who know how to motivate other people*. У рольовому відношенні інтерв'юер реалізовує категоріальну роль „орієнтованого на людей” (people-oriented) в рамках статусно-категоріальної ролі „вимогливого начальника”.

Лінія кандидата – лінія гнучкого та винахідливого молодика, що надає перевагу ризикованим справам і перемінам. Репрезентуючи себе в подвійній ролі „демократичного реформатора” та „ідеального комунікатора”, кандидат створює передісторію, фон для **нарративу 1**, в якому він конструює себе як 1) „студента”; 2) „організатора”; 3) „спеціаліста з міжособистісного спілкування”, 4) „результативного”, 5) „справедливого лідера, що дбає про винагороду для тих, хто її заслуговує”. Роль „спеціаліста з міжособистісного спілкування” приймається інтерв'юером з метою розкрити її детальніше в ракурсі відповідності посаді.

З позиції структурного аналізу (за В. Лабовим) нарратив 1 містить такі макрокомпоненти як :

1. Абстракт: резюмується те, що планується сказати; суть історії – *involved in changes, always worked well with people, mobilize others to get things done.*

В абстракті кандидат конструює свою ідеалізовану суб'єктивну сутність, самоідентифікуючи себе як „демократичного реформатора” та „ідеального комунікатора”. Такі ідеалізовані твердження здатні викликати іронію чи скептицизм, однак не можуть не привернути увагу до самої історії. Ролі вимагають або підтвердження або спростування.

2. **Експозицію:** зазначено час – *last year*; місце – *college*; умови – *blood drive*, основні суб'єкти – сам кандидат *I* та *college students*;

У даній структурній частині вводиться категоріальна роль, яка ідентифікує кандидата та розподіляє його в категорію „студент” та „організатор”. З самого початку кандидат представляє найбільш емоційно сильні, полярні характеристики своєї особистості: з одного боку „студент”, з ще не сформованим кругозором та життєвими орієнтирами, чие життя не переобтяжене випробуваннями та проблемами, з іншого – винахідлива, авантюрна особистість „організатор” з виключним організаторським талантом, як для такого віку, та чітко вираженими соціальними орієнтирами на благочинність, подяку, винагороду.

3. **Ускладнення:** описано основний перебіг подій з наростаючою амплітудою результативності (спочатку, а потім, і ще потім ...) – *I ran college blood drive; ... I encouraged ..., everyone who came received ...*;

Позитивне враження посилюється завдяки презентації кандидата в ролі „спеціаліста з міжособистісного спілкування”, який здатний запевнити абсолютно кожного студента виконати те, що потрібно кандидату. Створюється імідж ідеально придатного працівника на посаду.

4. **Оцінку:** автор, констатуючи факт, сам оцінює результат, висловлюючи своє захоплення моральним вчинком та результатом власних дій – *I got a record number, I encouraged every college student*.

У даній структурній частині програється категоріальна роль „результативного”, що посилює попередньо створений імідж.

5. **Завершення/Мораль:** автор описує результат своїх дій на інших учасників, які отримали винагороду – *everyone who came received a free ticket to a campus dance*.

Позиційна роль „справедливого лідера, що дбає про винагороду для тих, хто її заслуговує” припадає на завершальну частину як останній штрих, прояв віри у винагороду за моральні вчинки. Водночас активація даної ролі реалізує імпліцитну стратегію кандидата спонукати інтерв'юера до винагородження за прекрасні риси характеру, природний талант спілкування та моральність (справедливість як пропорційне винагороді/ віддання за вчинки, моральні якості тощо [Кравченко 2006, с. 214-215]), визнавши придатним на посаду та запропонувавши роботу.

Таблиця 1

	Роль	Стратегія
Абстракт	„демократичний реформатор” „ідеальний комунікатор”.	Зайнтригувати Створити ідеалізований образ
Експозиція	„студент”, „організатор”	Презентувати Саморепрезентуватися
Ускладнення	„спеціаліст з міжособистісного спілкування”	Посилити позитивний імідж Виділити ключову якість
Оцінка	„результативний”	Викликати захоплення Посилити позитивний імідж
Завершення/Мораль	„справедливий лідер, що дбає про винагороду для тих, хто її заслуговує”	Посилити позитивний імідж Спонукати до дії

Категоріальні та позиційні ролі, репрезентовані у першому фрагменті наративу, підлягають подальшій трансформації, підтвердженню або спростуванню у наративі 2.

2. Interviewer: *It sounds like you're good at getting your classmates motivated. But have you ever influenced someone who wasn't a peer?*

Candidate: *One example comes to mind. My friend's father was running for mayor of our town. It was a close race, because the incumbent was well known. I volunteered to be part of the team that went door to door to invite people to a "Meet the Candidate" event. This was really about being a salesperson, and I had never done anything like it before. But my friend's father had really been a kind of mentor to me, and he always gave thoughtful advice—so I could persuade people by discussing his positive attributes honestly and sincerely. When I went to the event, I was pleased to see how many families came that I had personally talked to.*

Interviewer: *Just curious—did your friend's father win?*

Candidate: *Unfortunately, no. But I think we all learned a lot from the experience.*

Фрагмент наративу 2 ініціюється запитанням роботодавця, у якому він продовжує лінію начальника, зацікавленого у виявленні придатності кандидата на посаду і орієнтованого на людей: ... *have you ever influenced someone who wasn't a peer.* Обмеження, які накладає статусна роль представника інституції, не дозволяють адресанту програти широкий спектр категоріальних ролей, однак позиційна роль „орієнтований на людей” виступає у різних варіантах: від „нейтрального” до „позитивно налаштованого” начальника: *it sounds like you're good at ...*

Позитивна оцінка здібностей кандидата є підтвердженням правильності обраних ним ролей та загальної лінії його поведінки. Відповідно, лінія кандидата (а саме, винахідливого та результативного молодика) не змінює свого напрямку і отримує розвиток у наративі 2.

Діапазон „позитивних” категоріальних ролей кандидата розширюється від „друга сина впливового політика”, „члена команди”, „волонтера”, „продавця”, „учня” і, нарешті, „оратора”, влучно відібравши потрібні характеристики/позиційні ролі: „досвідчений”, „відданий”, „результативний”, „красномовний”. Але ролі „продавця” та „оратора” автор навмисне не завершив, вводячи елемент інтриги, авантюри та неочікуваного результату. Саме на цих ролях акцентує увагу інтерв'юєр, виділяючи їх як релевантні. Наратив завершується позиційною роллю „людини з почуттям гумору” в рамках категоріальної ролі „оптиміста”.

Розглянемо як народжуються, розвиваються і міняються категоріальні та позиційні ролі кандидата, аналізуючи структурні компоненти наративу 2:

Абстракт представлений запрошенням до слухання „історії”: *One example comes to mind.* Такий початок свідчить про те, що оповідач збирається сказати більше, ніж одне-два речення. Таким чином він налаштовує на сприймання цілісної оповіді, в якій буде, на думку оповідача, те, що потрібно слухачу. Абстрактом активується позиційна роль „досвідченого”, тобто людини, яка вже має досвід у чомусь і може навести декілька прикладів з нього: *One example;* що безперечно інтригує і створює основу для позитивного ідеалізованого „Я” в своїх очах та в очах співрозмовника.

Експозиція містить час – *running for mayor*; місце – *our town*; основні суб'єкти – *My friend's father, the incumbent*; та умови – *the incumbent was well known* (*кандидат-суперник був добре відомий*).

У цій частині кандидат представляє себе „другом сина політика”, імпліцитно присвоюючи собі його характеристики: впливовий, поважний, з великими зв'язками, наділений певною владою, „членом команди”: *I volunteered to be part of the team.*

Попередньо створений позитивний імідж посилюється категоріальною роллю „волонтера”: (*I volunteered*) та позиційною роллю „відданий”, виділивши той факт, що хоча формально кандидати на пост мера були рівними, суперник мав перевагою широку відомість: *It was a close race, because the incumbent was well known.*

У частині **ускладнення** оповідач представляє незвичну для себе подію, що супроводжується певними змінами його ментального стану. В ролі „продавця” він рекламував позитивні якості свого кандидата, пропонуючи електорату „купити” їх: *went door to door; This was really about being a salesperson.* Цю роль оповідач спеціально представляє у вигідному світлі для слухача, обумовлюючи об’єктивні причини для правомірності зіставлення двох полярних, на перший погляд, понять: *політика* та *торгівля*: *But my friend’s father had really been a kind of mentor to me, and he always gave thoughtful advice—so I could persuade people by discussing his positive attributes honestly and sincerely.* Паралельно програється роль „оратора” - людини, здатної запевнити більшість у своїй правоті: *so I could persuade people.* Ця роль є вигідною і апіорі успішною, так як узгоджується з експліцитно висловленою стратегією інтерв’юера у першому наративі: *. We need ... people who know how to motivate other people.* Ще більше посилення позитивного іміджу досягається роллю „учня” впливового політика, здатного навчатися і переймати досвід від інших: *my friend’s father had really been a kind of mentor to me; he always gave thoughtful advice.*

Оцінка виражена задоволенням і захопленням від результатів власних дій: *I was pleased; many families came that I had personally talked to.* Однак категоріальна роль „результативний” окреслена формально: незважаючи на значну кількість людей, що прийшли голосувати, оповідач не зазначає чи була досягнута основна мета виборчих перегонів.

У **завершенні/ розв’язці** представлено результат першого досвіду оповідача у ролі „продавця” і „оратора”, який виявляється позитивним: *many families came that I had personally talked to.* Саме позиційними ролями „результативного” і „красномовного” оповідач завершує наратив, оминувши невідгдані деталі. Однак інтерв’юер наполягає на підтвердженні або спростуванні ролі „результативного”, яку вважає релевантною для посади, на яку претендує оповідач: *Just curious—did your friend’s father win?* Не в змозі підтвердити таку роль, оповідач, однак пропонує не менш вигідну і релевантну, з його точки зору, категоріальну роль „оптиміста” через позиційну роль „людини, здатної зробити висновки навіть з негативного досвіду”: *Unfortunately, no. But I think we all learned a lot from the experience;* намагаючись зберегти створений попередньо імідж.

Таблиця 2

	Роль	Стратегія
Абстракт	„досвідчений”.	Налаштувати/заінтригувати Спроектувати позитивний образ
Експозиція	„друг сина політика”, „член командир” „волонтер”/„відданий”	Саморепрезентуватися Створити позитивний імідж
Ускладнення	„продавець” „оратор” „учень політика”	Посилити позитивний імідж Виділити ключові якості
Оцінка	„результативний”	Викликати захоплення/схвалення Посилити позитивний імідж
Завершення	„результативний” „красномовний” „оптиміст” „людина, здатна зробити висновки навіть з	Закріпити створений імідж Спонукаати до дії

негативного досвіду”

Висновки: рольовий аналіз структурних частин наративу показав, що кандидат, реалізуючи свій макросценарій, програє ролі, які є найбільш релевантними для реалізації головної стратегії – отримати відповідну роботу. У наративі (Абстракт, Експозиція) кандидат має можливість „запропонувати” набір ролей, які на його думку, відповідають очікуванням інтерв'юера („демократичний реформатор”, „ідеальний комунікатор”, „студент”, „організатор”, „досвідчений” „друг сина політика”, „член команди”, „волонтер”, „відданий.); виділити (Ускладнення) „ключову” роль („спеціаліст з міжособистісного спілкування”, „продавець”, „оратор”); окреслити проекцію на майбутнє (Оцінка), посиливши імідж позитивними якостями („результативний”) та спонукати до дії (Завершення), програючи перспективні ролі („красномовний”, „оптиміст”, „людина, здатна зробити висновки навіть з негативного досвіду”, „справедливий лідер, що дбає про винагороду для тих, хто її заслуговує).

Література

Бігунова Н.О. Рівневе подання концепту часу в усному наративному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Н.О. Бігунова. — Одеса, 2003. — 16 с. Капленко О. Наратив як модель світу: структурна побудова і проекція на художній текст / Капленко Оксана // Слово і час. — 2003. — № 11. — С. 10-16. Кравченко Н.К. Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса / Н.К. Кравченко. — К.: Реферат, 2006. — С. 214–215. Ожидрянова В.Г. Англomовний дискурс міжнародних прес-конференцій: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / В.Г. Ожидрянова. — Київ, 2007. — 20 с. Шиловська О.М. Психологічні особливості породження наративу як засобу саморозвитку особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 / О.М. Шиловська. — Київ, 2003. — 22 с. Labov W. Some further steps in narrative analysis [Електронний ресурс] / William Labov // The journal of narrative and life history - 1997. — Режим доступу до журн.: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/sfs.html>. Van Dijk Teun A. Action, action description and narrative [Електронний ресурс] / Teun A. Van Dijk // New literary history — 1975. — №2. — Vol. 6. — pp. 273-294: — Режим доступу до журн.: <http://www.discourses.org>.

ПЕТРИК Т.В.

(Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка)

ОСОБИСТІТЬ АДРЕСАНТА У ВИСЛОВЛЮВАННЯХ ПРО САМОГО СЕБЕ (НА МАТЕРІАЛІ ЧЕННЕЛІНГ-ДИСКУРСУ КРАЙОНА)

The article deals with the problem of addresser's representation in the channeling-discourse of Kryon. The research is carried out on the material of egocentric expressions of the addresser about himself. The "I"-representation and the "We"-representation (both "We-inclusive" and "We-cooperative") prove to be relevant as the characteristic features of the addresser's personality in the channeling-discourse of Kryon.